

УДК 37.03

DOI: 10.36550/2415-7988.2019.182.37

КІР'ЯНОВА Олена Василівна – старший викладач кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9549-639X>
e-mail: olena.kiryanova@gmail.com

МОТИВИ САМОВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблеми формування комунікативної культури фахівців є загалом достатньо дослідженими в умовах української освіти, проте системних теоретико-методологічних обґрунтувань цього явища не здійснено.

Зокрема, незначну увагу приділено самовихованню в педагогічних дослідженнях сучасності. Особливо негативно відсутність мотивів самовиховання позначається на професійно-комунікативній сфері, у якій перебувають керівники, викладачі вищої школи та здобувачі освіти. Тому, на нашу думку, для формування творчої та комунікабельної індивідуальності майбутнього фахівця важливими є процеси формування мотивів здобувача освіти до свого особистісного й професійного самовиховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На соціально-психологічних аспектах якості освіти акцентують увагу В. В. Вербець, С. А. Литвиненко, А. В. Лякішева. Психолого-педагогічні підходи індивідуалізації та диференціації навчання, зокрема у професійній підготовці, розглядає Н. П. Дічек. Саморегуляція є предметом досліджень М. В. Гриньової. У наукових працях зарубіжних учених І. Вільш (Польща) й А. Прітц (Австрія) аналізуються проблеми сталого, зокрема психотерапевтичного, розвитку особистості в системі університетської освіти.

Мета статті – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування принципів і мотивів самовиховання майбутніх фахівців у процесі навчання у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дилемою у процесі формування мотивів до самовиховання майбутніх фахівців під час навчання у вищій школі, на нашу думку, є вибір між індивідуальністю фахівця й мірою його прагнень до колективізму. Між цими аспектами важливо знайти певний баланс, і викладач покликаний допомогти в цьому здобувачу освіти. Водночас майбутній фахівець повинен постійно прагнути до самонавчання, самовиховання і, як наслідок, до самовдосконалення. У навчальних планах та освітньо-професійних програмах

відповідних спеціальностей реальною ілюстрацією можуть слугувати навчальні дисципліни громадянського, художнього, етичного спрямування, а також фізична культура, безпека життєдіяльності, охорона праці, менеджмент, технології тощо.

Сучасний досвід та освітні моделі мають бути перспективними в плані змістовності пошукових новацій «ускладненого особистісного зростання», де є допомога й стимулююча потреба учасників (суб'єктів процесу) взаємодія в самоактуалізації та самореалізації, а провідними ідеями освітнього простору стають зміна й збагачення навчальної програми, що сприяє задоволенню потреб здобувачів освіти в тому виді діяльності, який для них цікавіший (інтенсивність діяльності та її способи обирають самі здобувачі освіти), а також їх навчання методам вирішення завдань і пошукам шляхів застосування результатів власної діяльності [5]. З огляду на це спробуємо запропонувати базові принципи самовиховання: – принцип соціальної адаптованості; – принцип рішучості; – гносеологічний принцип; – принцип толерантності; – принцип креативності.

Принцип соціальної адаптованості під час самовиховання не треба розуміти як пристосуванство чи непродуктивний конформізм. Це є гнучкість особистісних границь, яка дозволяє уникнути конфліктних ситуацій і посилити комунікацію з батьками, друзями, викладачем, а надалі й із керівництвом, колегами, партнерами тощо.

Принцип рішучості передбачає, що самовихована особистість не «по головах» йде до мети, а здатна брати відповідальність за результати спільної діяльності. Таке трактування принципу рішучості відповідає одній із ключових компетентностей сучасного фахівця щодо прийняття ефективних управлінських рішень.

Гносеологічний принцип свідчить про здатність до самонавчання, сприйняття нової інформації, самостійного її пошуку, відбору й обробки. Принцип толерантності потрібно розуміти як сукупність світоглядних, ціннісних, полікультурних орієнтацій особистості здобувача освіти. Принцип креативності говорить про творчість і

новаторство особистості здобувача освіти, які базуються на сформованому під час навчання й виховання людському капіталі.

Людина усвідомлює, хто вона в суспільстві, для чого працює та що з цього хоче отримати. Зрозуміло, що людський капітал сприяє підвищенню продуктивності праці, яка є головною умовою сталого розвитку виробництва й прогресу. У соціально-економічному розвитку українського національного господарства вдосконалення процесів виробництва відбувається одночасно з руйнацією та деградацією матеріально-технічної бази в школах, професійно-технічних закладах і закладах вищої освіти, а якість робочої сили невпинно знижується на тлі неадекватного сучасним світовим реаліям науково-технічного прогресу розвитку науки. Треба зазначити, що запозичений на Заході термін «людський капітал» не зовсім відповідає термінології української економіки, оскільки освітяни, менеджмент організацій, політикум комплексно ще не усвідомлюють, що людина, її розум, здібності, навички, її праця можуть бути капіталом, формування якого необхідне для нормального розвитку економіки, зокрема для досягнення економічного зростання в умовах сталого розвитку. Таким чином, людський капітал є фактором економічного зростання, а останнє є результатом процесу його формування [10]. У сучасних педагогічних технологіях збагачення комунікативної культури викладача вищої школи й здобувача вищої освіти з метою формування мотивів до самовиховання має відбуватися, на нашу думку, на трьох комунікативних рівнях, які безпосередньо пов'язані з використанням людського капіталу в освітній сфері:

- спільні комунікативні зусилля, зокрема комп'ютерна комунікація (уміння не доводити до конфлікту або ж вирішувати конфліктні ситуації, взаємна повага, культивування спільних інтересів тощо);

- спільна діяльність (науково-дослідна, соціальна, економічна, екологічна, патріотична тощо);

- наставництво (у навчальній діяльності під час передавання знань і досвіду).

На рівні формування спільних комунікативних зусиль необхідно зважати на індивідуальні якості учасників процесу з урахуванням принципу толерантності, трактування якого було представлено вище. Водночас має бути спільна мета подібних зусиль, інакше конфлікту запобігти неможливо.

Спільна діяльність викладача та здобувача освіти має будуватися з урахуванням принципів рішучості й креативності, які також вже було охарактеризовано вище. За цих умов

важливим є не лише декларування, а й неухильне вольове дотримання сторонами комунікативного процесу прав та обов'язків один до одного. Уважаємо, що це неабияк сприяє самовихованню.

Що ж до третього, на наш погляд, найвищого рівня комунікацій між викладачем і здобувачем освіти – наставництвом, то з боку викладача слід уникати надання вихованцям готових рішень «під ключ», задля досягнення за рахунок їх презентації здобувачами освіти власних кар'єрних цілей. Така діяльність викладача є непродуктивною та ніяк не сприяє підвищенню наукового й професійного рівня вихованців, оскільки він залишається в репродуктивній зоні. Ключовим же процесом у наставництві є формування здатностей до самостійної діяльності й подальшого самовиховання.

Таким чином, пропонуємо складові реалізації особистісно орієнтованих освітніх технологій у контексті розвитку самовиховання здобувача освіти, яка повинна базуватися на запропонованих нами принципах самовиховання й світовому досвіді розвитку людського капіталу (рисунок 1).

Теорія очікувань (модель Віктора Врума) заснована на твердженні, згідно з яким мотиваційний механізм базується на таких чинниках: очікування результату, очікування винагороди, очікування корисності винагороди [9]. Ідентифікація мотивів до самовиховання є складним процесом у професійній діяльності викладача, оскільки не може обмежитися лише його професійними чи науково-дослідними здібностями.

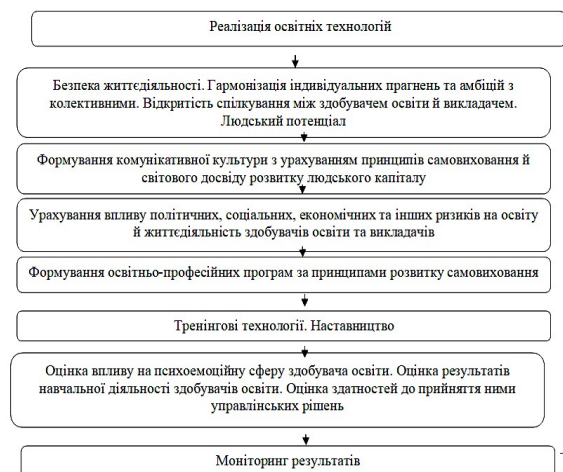

Рисунок 1 – Складові реалізації освітніх технологій у контексті розвитку самовиховання здобувача освіти (розроблено автором)

Серед таких мотивів здобувача освіти можна виділити: – життєві пріоритети; – потреби; – бажання «бути дорослим»; – рівень упевненості в собі; – цілі та мрії; – стереотипи; – цінності; – рівень оптимізму чи

песимізму у свідомому ставленні до навчання й майбутнього фаху; т – рівень здоров'я тощо.

Найсильнішими з них, водночас і рушійними чинникам особистості, на нашу думку, є життєві пріоритети здобувача освіти, його потреби, цілі та мрії, які можна використовувати у професійній педагогічній діяльності задля активізації процесу самовиховання особистості. Найскладнішою для викладача є робота зі стереотипно мислячими вихованцями, людьми, що не вирізняються загальною культурою, такими, що морально деградували через відсутність сформованих цінностей, або чий рівень здоров'я об'єктивно не дозволяє самореалізовуватись у професії.

Отже, самовиховання – це направлена на себе здатність особистості вирішувати проблеми, які виникають в реальному спілкуванні з іншими людьми, використовуючи знання й вміння, набуті не лише з життєвим досвідом, а й під час навчання. Звичайно, якість самовиховання залежить від внутрішнього бажання, прагнення, тобто мотивації особистості здобувача освіти його розвивати, а також від рівня наставницької роботи викладача, попереднього досвіду сімейного виховання, історичних аспектів розвитку нації, менталітету, характеру, темпераменту, особливостей психоемоційної сфери. Наставництво – це не нав'язливий процес, а конструктивна комунікативна взаємодія зі здобувачами освіти з метою їхнього особистісного та професійного розвитку.

На рисунку 2 представимо головні, на нашу думку, напрями розвитку мотивів самовиховання у здобувачів вищої освіти.

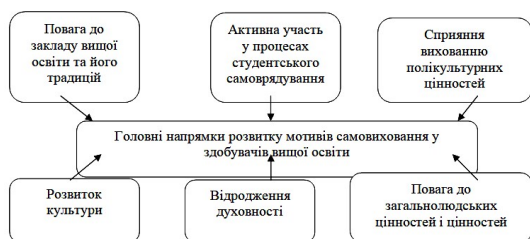

Рисунок 2 – Головні напрями розвитку мотивів самовиховання у здобувачів вищої освіти (розроблено автором)

Таким чином, проблеми роботи й професійного самовиховання викладача вищої школи та його впливу на процес самовиховання здобувачів освіти лежать у вищій площині ціннісного знання, з огляду на необхідність виховання поваги, розвитку культури, відродження духовності тощо. Розвиток міжособистісної взаємодії в спільній діяльності викладача як наставника й здобувача освіти як вихованця потребує особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій в освітньому процесі як соціокультурного явища й процесу.

Інноваційний потенціал викладача вищої школи щодо розвитку функцій мислення, самодисципліни, ділових якостей, досягнення синергії спільних ідей у процесі самостійної навчальної й інших видів діяльності має передаватися здобувачам освіти. У такому разі діє гносеологічний принцип розвитку мотивів самовиховання особистості здобувача вищої освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, педагогічна наука висвітлює питання соціальних комунікацій у практиці освіти й зокрема вищої школи недостатньо повно. По-новому слід трактувати сутність самовиховання як цілеспрямованого процесу додаткової освіти й виховання під час набування фахових навичок здобувачами вищої освіти, що призводить до необхідності поглиблення змісту освіти (навчальної інформації) знаннями про засоби педагогічної комунікації з урахуванням визначених рівнів комунікативної взаємодії.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування мотивів самовиховання в контексті впливу на них викладача-наставника, цілі такого впливу та їх практичну реалізацію в майбутній фаховій діяльності здобувачів вищої освіти. Також необхідним є вивчення можливостей наставництва з метою не лише професійної, а й громадянської, культурної та інших видів самоідентифікації особистості здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вербець В. В. Моніторинг ескалції соціально-психологічного дискомфорту особистості // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2016. Вип. 14. – С. 18–22.
2. Вільш І. Інтелектуальний капітал людини в контексті стійких індивідуальних рис її особистості // Горизонти освіти. – 2014. № 2. – С. 21–26.
3. Гриньова М. В. Наукова школа «Саморегуляція як основа успішної педагогічної діяльності» // Імідж сучасного педагога. – Вип. 4/2 (173). 2017. – С. 5–10.
4. Дічек Н. П. Внесок вітчизняної експериментальної педагогіки в обґрунтування необхідності індивідуалізації та диференціації навчально-виховного процесу. Диференційований підхід в історії української школи (кінець XIX – перша третина XX ст.): монографія / [авт.: Сухомлинська О. В., Дічек Н. П., Березівська Л. Д., Гупан Н. М., Бондар Л. С., Антоненко Н. Б., Філімонова Т. В., Антоненко М. Я., Куліш Т. І., Шевченко С. М.]. – К.: Пед. думка, 2013. – С. 32–73.
5. Левченко О. О., Левченко О. О. Інноваційна освіта: поширення інформаційно-комунікаційних технологій підвищення професіоналізму в діяльності педагога. URL: https://docs.google.com/document/d/1k0SsXPJiVUUKSOJo3U8MfoBf_mYf7DR1WbDSXbUSHEc/edit

6. Литвиненко С. Формування педагогічної рефлексії у процесі професійної підготовки майбутніх учителів в умовах ступеневої освіти / С. Литвиненко // *Нова педагогічна думка*. – 2013, № 1.2. – С. 11–14.

7. Лякішева А. В. Соціальна поведінка і групова взаємодія: монографія / А. В. Лякішева. – Луцьк: Вежа-Друк, 2014. – 368 с.

8. Психологія. Psychoanalysis: учеб. пособие для бакалавриата и магистратуры / А. Притца [и др.]; под ред. А. Притца, М. М. Решетникова. – Москва.: Издательство Юрайт, 2018. – 328 с.

9. Теорія мотивації В. Врума. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_мотивації_В._Врума

10. Ушакова О. А. Сталий розвиток людського капіталу в Україні / О. А. Ушакова // Збірник матеріалів 5-го Міжнародного конгресу «Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування». – Львів: Видавництво Львівської політехніки. – 2018. – С. 161–176.

REFERENCES

1. Verbets, V. V. (2016). *Monitorynh eskalatsii sotsialno-psykholohichnoho dyskomfortu osobystosti*. [Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity]. Kyiv.

2. Vilsh, I. (2014). *Intelektualnyi kapital liudyny v konteksti stiikykh individualnykh rys yii osobystosti* [Horizonty osvity]. Kyiv.

3. Hrynova, M. V. (2017). *Naukova shkola «Samorehuliatyia yak osnova uspishnoi pedahohichnoi diialnosti»* [Imidzh suchasnoho pedahoha]. Kyiv.

4. Dichek, N. P. (2013). *Vnesok vitchyznianoї eksperymentalnoї pedahohiky v obhruntuvannia neobkhdnosti individualizatsii ta dyferentsiatsii navchalno-vykhovnoho protsesu. Dyferentsiiovanyi pidkhd v istorii ukrainskoi shkoly (kinets XIX – persha tretyna XX st.)*. [The contribution of domestic experimental pedagogy to substantiate the need for individualization and differentiation of the educational process. A differentiated approach in the history of the Ukrainian school (end of XIX – first third of XX century)]. Kyiv.

5. Levchenko, O. O., Levchenko, O. Om. *Innovatsiina osvita: poshyrennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii pidvyshchennia profesionalizmu v diialnosti pedahoha*. URL : https://docs.google.com/document/d/1k0SsXPJiVUUkSOjo3U8MfoBf_mYf7DR1WbDSXbUSHEc/edit

6. Lytvynenko, S. (2013). *Formuvannia pedahohichnoi refleksii u protsesi profesiinoї pidhotovky maibutnikh uchyteliv v umovakh stupenevoi osvity*. [Formation of pedagogical reflection in the process of professional training of future teachers in terms of stage education]. Kyiv.

7. Liakisheva, A. V. (2014). *Sotsialna povedinka i hrupova vzaemodiia*. [Social behavior and group interaction]. Lutsk.

8. *Psykhooanaliz. Psychoanalysis : ucheb. posobyе dlia bakalavryata y mahystratury*. [Psychoanalysis]. Moskva.

9. *Teoriia motyvatsii V. Vruma*. URL : http://uk.wikipedia.org/wiki/Teoriia_motyvatsii_V._Vruma

10. Ushakova, O. A. (2018). *Stalyi rozvytok liudskoho kapitalu v Ukraini*. [Sustainable development of human capital in Ukraine]. Lviv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КІР'ЯНОВА Олена Василівна – старший викладач кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова.

Наукові інтереси: теорія й методика навчання, комунікативна компетенція, інноваційні методи навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KIRYANOVA Olena Vasylivna – Senior Lecturer in Language Training, Pedagogy and Psychology O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv.

Circle of scientific interests: the theory and methods of teaching, innovative teaching methods, communicative competence.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2019 р.

УДК 370.67

DOI: 10.36550/2415-7988.2019.182.38

ДУМКО Наталія Вікторівна –

викладач Одеського державного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-00003-2044-4496>

e-mail: ndumko@my.com

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні зміни соціально-економічних і політико-правових умов функціонування правоохоронної системи, курс нашої держави на

євроінтеграцію детермінують потребу в реформуванні системи правоохоронних органів, адаптації її до суспільних потреб і можливостей держави.

Разом з тим, розвинений інститут прав і